

Verslag slotbijeenkomst Living Lab Lindenholt 06-12-2023

Waar: De Broederij

Aanwezigen: Jorine de Bruin (de Broederij/Vlier), Janneke Wijdeveld (de Broederij/Vlier), Gidy van Gaans (de Broederij – Tuinbrigade), Ricky & Minke (vrijwilligers Tuinbrigade), Paul Geurts (Woonwaarts), Freke Winkelman (Portaal), Norma Goossens (Talis), Niels Otten (Talis), Isabel de la Torre y Rivas (Talis), Rosien Hamakers (Driestroom), Koen Seuren (gemeente Nijmegen), Sanne Verhoeven (Gemeente Nijmegen), Jacqueline Pillen (Buurtteams Volwassenen Lindenholt), Jan Hassink (Wageningen Plant Research), Lenneke Vaandrager & Mellany van Bommel (Wageningen Universiteit, leerstoelgroep Gezondheid en Maatschappij).

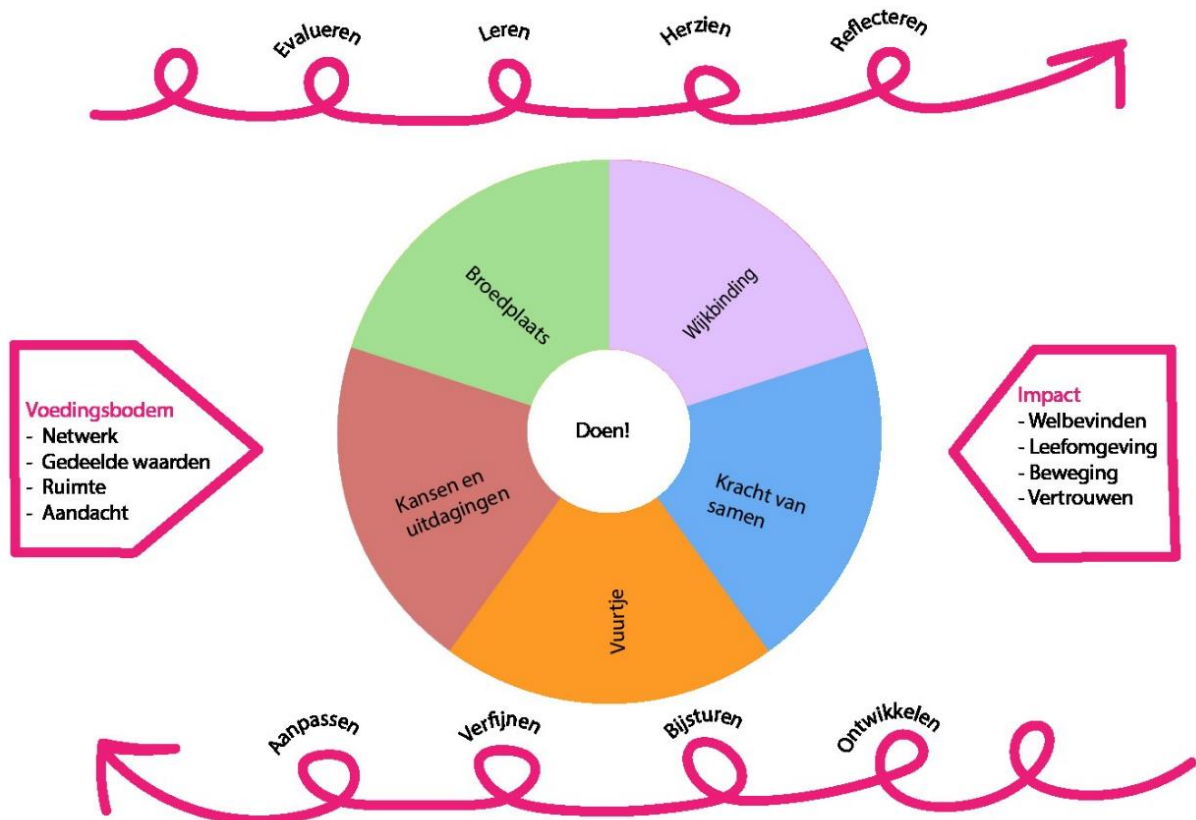
Korte terugblik op het Living Lab Lindenholt project

- **DOEL:** inzicht krijgen in de samenwerking rondom de Tuinbrigade – (1) de werkzame elementen binnen de samenwerking, (2) de rolverdeling tussen formele en informele partners, (3) de opbrengsten en (4) kansen van de samenwerking, en (5) hoe op een duurzame manier kan worden samengewerkt. Er is een **duurzaam model voor samenwerking** en **trainingsmateriaal** ontwikkeld om de geleerde lessen overdraagbaar te maken voor andere wijken en partijen.
- **AANPAK:** tussen april 2023 en december 2023 zijn er interviews gehouden, er zijn twee middagen met de groep vrijwilligers van de Tuinbrigade meegelopen en in drie leernetwerkbijeenkomsten zijn we samengekomen om inzichten te delen en samen uit te wisselen.
- **HIGHLIGHTS VANUIT DE RESULTATEN:**
  - Centraal binnen het Tuinbrigade project staat **doen**, daar zit de kracht.
  - De **ENERGIE** die mensen in dit project stoppen en er ook uithalen is inspirerend!
  - Onder het ontstaan van de Tuinbrigade ligt een rijke **voedingsbodem**: een sterk netwerk binnen Lindenholt, gedeelde waarden, ruimte vanuit organisaties om mee te doen, aandacht voor elkaar en voor de wijk om aan te haken.
  - De Broederij speelt een sleutelrol in het succes van de Tuinbrigade maar ... iedere betrokken partner is een belangrijke en waardevolle **schakel in het geheel**.
  - Er is een **gezamenlijke verantwoordelijkheid**, iedereen **“voelt”** ook dat het werkt.
  - Het **laagdrempelige**, de **binding met de wijk**, de **kansen** zien en die ook aanpakken maakt dat de Tuinbrigade en de samenwerking zich ontwikkelt.
  - De **verhalen** van bewoners, vrijwilligers en andere betrokkenen bij de Tuinbrigade laten de bijzondere waarde, dus ook **impact**, van de Tuinbrigade zien.
  - De Tuinbrigade biedt **aanknopingspunten voor beweging en verdere ontwikkeling**.

- **EINDPRODUCTEN:**

- **Duurzaam model voor samenwerking** (zie Figuur 1 hieronder)
- **Trainingsmateriaal:** Jorine en Janneke hebben trainingsmateriaal ontwikkeld om de geleerde lessen over samenwerking en ieders rol daarin uit te dragen, en deze door andere sociale wijkondernemingen en partners te laten ervaren.
- **Factsheet:** overzicht van het Living Lab Lindenholt project en uitwerking van het duurzaam model voor samenwerking.
- **Rapport:** uitwerking van de resultaten van het Living Lab Lindenholt project. Hier wordt momenteel aan gewerkt en komt begin 2024 jullie kant op.
- **Filmpje.** Vanuit de subsidieverstrekker ZonMw gaat er een filmpje opgenomen worden om de geleerde lessen vanuit dit project zichtbaar te maken. Opvolging hierop komt in januari/februari 2024.

Figuur 1. Duurzaam model voor samenwerking

Welk vliegwiel is zichtbaar door de Tuinbrigade?

Twee aan twee gingen we hierover met elkaar in gesprek.

- **Paul & Mellany**

- De Tuinbrigade is begonnen met 3 doelen: (1) Nette tuinen en uitstraling van de buurt, (2) Vrijwilligers die zich breed kunnen inzetten voor de buurt, (3) Activeren van bewoners. **Gaandeweg zorgt de Tuinbrigade ervoor dat er veel meer gebeurt dan deze 3 doelen.** Bijvoorbeeld dat bewoners met een opgeknapte tuin weer worden gezien. “Van het één komt het ander.”
- **Tuinbrigade als manier om win-win situaties te creëren.** Professionele/formele inzet kost meer qua tijd en financiën en de vraag is of je hetzelfde resultaat bereikt als dat van de Tuinbrigade.
- **“Ik gun iedere wijk een Broederij!”**. Bij nieuwe ontwikkelingen, zoals de nieuwbouwwijk NDW21 in Nijmegen, is een sociale wijkonderneming als de Broederij een belangrijke schakel om actief gemeenschapsoverbouw vorm te geven, en samen met bewoners dingen te gaan doen.
- **Omarm initiatieven i.p.v. ze als een bedreiging te zien.** Deze initiatieven maken dat bewoners met elkaar kunnen bouwen.

- **Koen & Norma**

- In dit Tuinbrigade project is iedereen **over de grenzen van hun functie gestapt** door het echt samen te doen. Tijdens het hele proces blijft het voor Talis een zoektocht in de rol die ze pakken als woningbouwcorporatie, en hoe dat te verantwoorden. Maar de meerwaarde ligt in het feit dat er veel meer gebeurt dan het opknappen van de tuin. Mensen worden “aangezet”. **Het gaat over het grotere geheel** en het zichtbaar maken daarvan, bijvoorbeeld door storytelling.
- Het is nog te kort dag om te zien of de Tuinbrigade een verschil maakt in leefbaarheid in de wijk. Daar is een **langere termijn** voor nodig.
- **De meerwaarde voor de gemeente van dit ‘out of the box’ project ligt met name op het sociale vlak.** Mooi dat de Broederij zich door kan ontwikkelen, samenwerking in de wijk kan aangaan en dat het sociale winst oplevert bij bewoners. Met dit project probeer je die winst op een natuurlijke manier te creëren, i.p.v. professionele hulp in te schakelen.
- **De kracht van dit project is dat er op casusniveau een verschil wordt gemaakt.** Op buurt-/stadsdeelniveau is dat lastig inzichtelijk te maken (cijfers op een te hoog abstractieniveau). Een uitdaging is om de resultaten meetbaar te maken, ook voor vervolfinanciering. Het gaat vaak om **zachte waarden**, maar die zijn moeilijker meetbaar.
- Het heersende systeem is reactief op problemen. Dit moeten en willen we doorbreken naar proactief. Dit is voor meerderen herkenbaar, maar lastig te organiseren. Het is wel SAMEN dat we voor deze uitdaging staan.
- Iedereen kan vanuit **“gut feeling”** zeggen dat de Tuinbrigade werkt, maar is dat ook voldoende verantwoording voor de harde kant van organisaties? De ontwikkelingen rondom ontschotten van budgetten en programma’s van zorg naar gezondheid en gezonde leefomgeving dragen hier gelukkig aan bij.

- **Jorine & Rosien**
  - **De uitwisseling tussen de Broederij en de groengroep vanuit Driestroom doet beide partijen goed.** Ze groeien naar elkaar toe. De kansen voor Driestroom liggen in nog meer naar de wijk toe groeien en een bijdrage leveren aan de leefbaarheid.
  - Het is spannend om over eigen grenzen heen te stappen, maar door dat te doen leer je een goede weg te vinden. **Balans blijft belangrijk.** Die zit nu best goed binnen de Broederij, waardoor ze meer diversiteit aan mensen aankunnen.
  - **Een plek om te kunnen landen en te werken is belangrijk om een binding met de wijk aan te gaan.** Ook een vrijwilliger zoals Ricky die met regelmaat langsgaat om te kijken hoe een tuintje ervoor staat is een kracht. Door bewoners en voor medebewoners maakt dat mensen naar elkaar omkijken in de wijk.
  - **Beide partijen zien ontzettend de meerwaarde in het samenwerken.** Het werkt omdat de Broederij en Driestroom naar elkaar toewerken. Ze zorgen ervoor dat ieder zich niet verliest in hun eigenbelang.

- **Gidy & Ricky en Minke**
  - Ricky woont in de wijk. Dat maakt dat ze veel dingen in de wijk ziet en zelf ook door anderen wordt aangesproken. De verbintenis in de wijk vindt ze heel leuk. **Er ligt een meerwaarde in dat mensen haar durven aan te spreken en dat Ricky hen vervolgens kan helpen.** Bijvoorbeeld het verwijzen naar activiteiten in de wijk waar mensen zich bij aan kunnen sluiten.
  - Minke woont in een studentenhuis en heeft zelf geen tuin. Ze geniet van buiten in de tuin bezig zijn, het af te wisselen met studeren en iets te zien veranderen. Ze vindt het leuk om met zo'n **diverse groep mensen** te werken; mensen die ze normaal gesproken niet tegenkomt. Nu met 11 mensen: Man/vrouw, jong/oud, met/zonder indicatie. Dat maakt het leuk! Ook stagiairs willen niet meer weg.
  - **Er zit veel kennis en kracht in de wijk:** bewoners zien veel, kijken naar elkaar om en kunnen elkaar helpen.
  - **Je wordt blij als je andere mensen blij ziet!**
  - **Liefdevol bemoeien!**
  - In Lindenholt komt **laaggeletterdheid** vrij veel voor. Dat is zorgelijk. Veel informatie komt nog via brieven, en er zijn mensen die dat niet goed begrijpen. Schaamte speelt een rol. Wanneer je een relatie aangaat met mensen kun je die schaamte makkelijker voorbij.
    - Suggesties als alternatieven voor geschreven tekst: nabellen, QR code met link naar gesproken boodschap, de app 'lees simpel' en aanbellen.

- **Jorine & Gidy**
  - Meedoen aan het Living Lab is al een vlieg wiel. De Broederij had uren voor verdieping en het netwerk is gegroeid.
  - Naast de dinsdagen en vrijdagen dat de Tuinbrigade op pad is, gebeuren er gedurende andere momenten ook mooie dingen. Twee voorbeelden hiervan:

1. **Van vergeten tuin naar moestuin voor de bovenburen.**

Een van de eerste tuinen waar de Tuinbrigade is geweest (2 ½ jaar geleden). Bewoner met benedenwoning en een grote achtertuin en zijtuin. De bewoner heeft niks met tuinen. Aantal keren geweest om de achtertuin op orde te maken → de zijtuin was vervallen en geen mooi aangezicht in de wijk → gevoel dat de Tuinbrigade hier iets mee kon → contact met de wijkbeheerder en begeleider → mooie bloementuin maken → Tuinbrigade aan de slag → bovenburen vragen wat er gebeurt → ze vragen of er een moestuin gemaakt wordt → de vraag gesteld: zouden jullie een moestuin willen? → bovenburen enthousiast omdat ze zelf geen tuin hebben → nog leeg stukje grond die ze konden gebruiken → bellen naar wijkbeheerder die toen snel aanwezig was → onderling gesprek → moestuin was oké – nu is er naast de zijtuin met plantjes uit de pleegtuin een stukje moestuin. Gidy vertelt over Van Tuin Tot Bord en dat de bewoner daar langs kon komen om meer over moestuinieren te leren. Ondertussen heeft die bewoner ook de Broederij ontdekt.

- **Zo ontstaat veel meer dan alleen de tuin. Connecties worden gelegd en koppelingen worden gemaakt. Veel hangt met elkaar samen. Volhouden loont.**

2. **Vluchteling onwetend van wat te doen met een tuin naar geholpen worden door de buurman met meubels.**

Deze bewoner heeft nooit een tuin gehad en weet niet goed hoe ermee om te gaan. De Tuinbrigade heeft geholpen met de tuin, ook een stukje moestuin → aardbeienplantjes die over waren gebruikt → ontstaat een toegankelijke connectie → Gidy is bereikbaar via Whatsapp → tijd later appt de bewoner dat ze hulp nodig heeft met meubels → Gidy koppelt haar aan een buurman → buurman vindt het leuk om te helpen → hebben de auto en aanhangwagen geregeld → samen de meubels gehaald en in elkaar gezet.

- **Zo werkt van alles door. Het gaat om 1 tuin, maar er kan veel meer uit ontstaan.**

- Er is een **Van Tuin Tot Bord taxiclubje** ontstaan. Een aantal buurtbewoners kan met de auto andere bewoners die niet makkelijk zelf naar de Broederij komen ophalen en weer thuis brengen. Onderling regelen we het in de buurt, dat is leuk voor iedereen!
- De **auto** brengt de Broederij veel, is multifunctioneel.
- Er is best een groepje mensen dat graag **informeel** willen helpen. Een **fluïde** rol is daarin passend.

- De Tuinbrigade brengt de Broederij veel. Er is een energie om op door te gaan. De Broederij kan doen waar ze goed in is, informeel en van onderop werken. Fijn dat er partners omheen staan met formele lijnen, dat beschermt de Broederij ook. **De Tuinbrigade vormt ook een trots!** Het zorgt voor zichtbaarheid, een gemeenschappelijk gevoel, het heeft de visie van de Broederij sterker gemaakt en het netwerk in de stad is breder geworden.

Oefening vanuit de training

Met input van de resultaten vanuit het onderzoek hebben Jorine en Janneke een training ontwikkeld, o.a. over de kijk op samenwerken en hoe je dat voor alle partners kunt verbeteren.

- In elk project zitten fases. De seizoenen worden als metafoor gebruikt. Een beschrijving van het seizoen maakt een vertaling naar de samenwerking.
  - **Lente:** de lente staat voor het begin; de grond warmt op, het eerste groen en de bloemen laten zich zien. → Vertaling naar samenwerking: initiatief nemen, vertrouwen uitstralen, dapper en voorzichtig treed je naar buiten, enthousiasmeren, motiveren.
  - **Zomer:** in de zomer kan er zo veel groeien en bloeien, wat moet ik er nu mee? → Vertaling naar samenwerking: veel lijntjes hebben uitgezet en is er van alles te doen, naar buiten treden, zichtbaar maken, verbinden, successen vieren.
  - **Herfst:** in de herfst staat doen, dapperheid en delen centraal. In de natuur laten bladeren los en kun je oogsten, beide gebeurt. Naast doen ook richting de winter werken → Vertaling naar samenwerking: dingen die niet werken loslaten, trotseren, reflecteren, elkaar feedback geven.
  - **Winter:** in de winter doet de natuur veel zelf, de wortels gaan steeds dieper en er gebeurt veel onder de grond. Vertaling naar samenwerking: naar binnen keren, verdiepen, bestendigen, vertrouwen, erbij blijven, keuzes maken, interne groei.
- De Tuinbrigade maakt letterlijk deze ontwikkeling door. In elk van de seizoenen staan andere kwaliteiten op de voorgrond en ze zijn allemaal belangrijk.

Samen gingen we aan de slag met de volgende **oefening**: Ga na bij jezelf – Welk seizoen past bij jou? Waar voel je je het meest comfortabel bij en waar voel je je het minst comfortabel bij?

> Elke hoek in de ruimte stond voor een seizoen en zo bewogen we ons in de ruimte naar wat voor elk van ons de meeste toepassing had.

- Alle seizoenen waren vertegenwoordigd.
- Opvallend was dat veel mensen zich het meest comfortabel voelden in de lente.
- De meeste mensen waren twee seizoenen opgeschoven wanneer de vraag was waar je je het minst comfortabel bij voelde.

Het is relevant om in projecten van elkaar te weten waar iedereen zit, dan weet je van elkaar waar ieders kracht voornamelijk ligt. **Alle seizoenen zijn belangrijk om een project succesvol te laten zijn.**

De volgende stap in de training was met behulp van de bak met aarde en bladeren. Dit is de voedingsbodem en vormt een metafoor voor alles wat er binnen de samenwerking is doorgemaakt.

Oefening: in tweetallen praten over wat je zowel zichtbaar (bovengronds) als onzichtbaar (ondergronds) hebt zien of voelen gebeuren rondom de Tuinbrigade, in je organisatie/ in jezelf/ in de wijk. Je schrijft losse woorden op papier en zoekt materiaal (op tafel lagen takjes, steentjes, bladeren, tuingereedschap, etc.) dat daar symbool voor staat.

Samen in de groep hebben we onze reflecties gedeeld en het materiaal in de bak geplaatst, bovengronds voor de dingen die fier zichtbaar zijn, plat voor de dingen die bijdragen aan een gezonde voedingsbodem en ondergronds voor de dingen die onzichtbaar zijn. Voorbeelden zijn:

- Vrijwilligers zetten een takje rechtop als symbool voor alle bewoners die zichtbaar een stukje verder worden geholpen. Vanuit de betrokken organisaties wordt het gevoel van blijheid/dankbaarheid van bewoners door de Tuinbrigade gesymboliseerd door een takje ondergronds, als onzichtbaar. De verhalen van de bewoners en vrijwilligers zijn nodig om dat zichtbaar te maken.
- Bloem rechtop als symbool voor iedereen in deze samenwerking die hun bijdrage levert.
- Takje met groene bladeren half ondergronds en half bovengronds als symbool voor vertrouwen en verbinding. Het draagt bij aan de gezonde voedingsbodem, er gebeurt van alles, is voelbaar maar niet altijd zichtbaar.

Reflecties

- **We hebben elkaar nodig.** Als jij niet meer een rol kan vervullen in het project of een bepaalde taak jou niet meer past, zorg dan dat het wordt overgedragen naar iemand anders. Samen zijn we verantwoordelijk voor de hele bak (en dus kan er niet zomaar een onderdeel uit).
- **Hoofd, hart en handen:** dit typeert het Tuinbrigade project.
- **Iedereen is gemotiveerd om de samenwerking te versterken en uit te bouwen. Er is nog wel wat te doen om op financieel gebied de duurzaamheid van de samenwerking te borgen.**
- **Investeren in een rijke voedingsbodem levert veel op binnen dit project:** diversiteit, samenwerking, plezier, mooie tuinen, community van vrijwilligers, gelukkige bewoners.
- **Interessante uitspraak binnen organisaties:** "Zijn wij hier wel van?"
Dit wordt soms gevraagd door collega's binnen de organisaties die zelf niet betrokken zijn bij de Tuinbrigade. Zij vragen zich af of ze geen taken uitvoeren die hun verantwoordelijkheid niet zijn. Hierdoor wordt verantwoordelijkheid afgeschoven, maar uiteindelijk streven we samen iets na en hoort daar ook verantwoordelijkheid en actie bij. Alleen door het samen te doen, kunnen we dit allemaal bereiken. Samen voor de wijk, daar doen we het voor. **Daar zijn we allemaal van!**

Als afsluiting hebben we samen een **bolletje in de tuin** van de Broederij geplant of hebben we die meegenomen. **Die komen in het voorjaar weer mooi tot bloei, net als de Tuinbrigade!**

Dit was de **slotbijeenkomst** van het Living Lab Lindenholt project. Begin 2024 komt er nog een **rapport** aan en wordt er een **filmpje** gemaakt. **En de samenwerking rondom de Tuinbrigade gaat uiteraard door!**

